

MATERIALISTICKÉ POJETÍ KULTURY A LITERÁRNÍ VĚDA

Roman Kanda

Müller, Richard – Šebek, Josef (eds.). *Texty v oběhu: Antologie z kulturně materialistického myšlení o literatuře*. Praha : Academia, 2015, 723 s.

Zdá se, že v českém literárněvědném prostředí se pozvolna prosazují ty metodologické přístupy, které v opozici vůči imanentní analýze textu zdůrazňují sociální kontext literatury a zpochybňují zavedené, kriticky málo reflektované dichotomie literární/mimoliterární, autonomní/angažované, estetické/ideologické. Na jedné straně můžeme tento opožděný pohyb vysvětlit historicky: vědecké paradigma se za „ancien régime“ rozvíjelo (nebo nerozvíjelo) převážně v izolaci, bez přímého či soustavně udržovaného kontaktu se západní vědou. Na straně druhé však právě zjištěná pomalost, s jakou zvláště marxismus, ale i nový historismus a částečně také atraktivní *cultural studies* do českého kontextu po čtvrtstoletí pronikají, paradoxně prodlužuje anachronické postavení našich věd o literatuře a kultuře. Vždyť i deset let staré debaty o rétorické a epistemologické povaze literárněhistorického psaní (srov. Papoušek, Vladimír – Tureček, Dalibor [eds.]. *Hledání literárních dějin*. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005 a Jan Wiendl [ed.]. *Hledání literárních dějin v diskusi*. Praha – Litomyšl : Paseka, 2006) byly vedeny whiteovským duchem postmoderního „meta-historického“ obratu od esencialismu k nominalistickému konstruktivismu, nikoli zájmem o materiální podmínky vzniku a působení literatury. A sluší se dodat, že zmíněný marxismus je stále občas vnímán jako víceméně suspektní nálepka s ideologickými růžky.

Ještě než obrátíme pozornost k obsahu sedmisetstránkové antologie *Texty v oběhu*, musíme se pozastavit nad klíčovým slovním spojením „kulturně materialistické myšlení“, exponovaném v jejím podtitulu. Nejedná se totiž o standardní termín. Rozhodně jej nelze volně zaměňovat s pojmem kulturního materialismu, známým zvláště díky koncepci Raymonda Williamse. Editoři a překladatelé Richard Müller a Josef Šebek zvolili toto označení (tj. „kulturně materialistické myšlení“) jako odpověď na ožehavou otázku, jak souhrnně pojmenovat metodologie a koncepce, které mají sice „cosi“ společného, a zároveň nereprezentují jednotný směr anebo teoretickou školu. Spojení „kulturně materialistické myšlení“ má sloužit coby pragmatické vyznačení teoreticko-metodologického rámce, v němž se — jak uvádějí oba autoři hned v úvodu knihy — prolínají tři myšlenkové směry: nový historismus, kulturní materialismus a studia kultur (*cultural studies*). Pragmatismus a jazyková ekonomie jsou na místě — jednotné slovní spojení sice homogenizuje různorodost, avšak pomáhá k přehlednému a hospodárnému uchopení pole, a tím slouží i k jeho legitimizaci v teoretickém diskurzu. (K výše uvedenému připojme drobnou překladatelskou poznámku ohledně výrazu *cultural studies*. Autoři preferují překlad „kulturní studia“, protože přívlastek „kulturní“ považují za neorganický [viz s. 18–19]. S tím lze souhlasit, přesto je možné uvažovat o tom, nebyl-li by přece jen adekvátnější překlad „studia kultur“, který je v této recenzi používán.)

Dílčí pochybnosti se dostávají záhy. Hned v úvodu čteme charakteristiku kulturně materialistického myšlení, jímž je míněn „takový široce koncipovaný typ uvažování, který přistupuje k literární tvorbě v různých jejích dějinných podobách jako ke zvláštnímu typu produkce mezi jinými a nechává přitom vstupovat do vzájemných vztahů text a jeho kontext, literární a kulturní teorii, praktické a teoretické aspekty myšlení, konání a řeči nebo umění a mimouměleckou oblast“ (s. 7; zvýraznil R. K.). Úskalím charakteristiky je její abstraktnost a vágnost, která je v citátu účelově zvýrazněna. Nejde o hnidopištví. Vzhledem k tomu, že se jedná o charakteristiku vstupní, měla by být pro čtenáře maximálně názorná a srozumitelná. Abstraktnost a vágnost má ovšem kromě této — sémioticky řečeno — pragmatické (čtenářské) roviny rovněž své teoretické důsledky. Přivádí nás k několika nepříjemným otázníkům. Jak může být uvažování široce koncipovaným typem (sic)? Skoro se zdá, že si zde výrazy popletly svá místa, že jde zkrátka o formulační ledabylost. Co se má na mysli zvláštním typem produkce a co je to vůbec produkce? Jaký charakter mají vzájemné vztahy textu a kontextu, jsou to vztahy konkurenční, dialektické, kauzální či jiné? Souhrnně: na jakém teoretickém pozadí (jakkoli může být disparátní, či dokonce eklektické) zvolené výrazy fungují? Následující zmínkou o interdisciplinaritě autoři opět akcentují nejednotnost a polyperspektivnost kulturně materialistického myšlení. Ale interdisciplinarity je přece důsledkem jistého pojetí skutečnosti (jakého?), které nutí k mobilizaci poznatků z více vědních oborů. V opačném případě se stává samoučelem, projevem dnes tak agresivně expandujícího vědeckého technokratismu (který prostřednictvím módního fetišu interdisciplinarity neřeší pojetí skutečnosti, nýbrž financování výzkumných projektů). Takže co je nakonec oním integrujícím „cosí“, které vede oba autory k tomu, že antologii sestavili z právě přítomných třinácti textů vybraných autorů? Zkusíme odpovědět posléze a snad se dobereme i toho, jak antologie efektivně číst — jak si ji co nejvýhodněji interpretačně otevřít.

Vodítko nám dává už samo rozdělení knihy, jež je ve vzpomínaném úvodu knihy precizně zdůvodněno. Kompozice a teoretická reflexe kulturně materialistického myšlení (slovní spojení pro zjednodušení akceptujeme) vykryštovala kolem trojice centrálních pojmů, tvořících zároveň tematická ohniska: cirkulace (vznik, šíření a působení textů), reprezentace (zobrazování, *mimesis*) a ideologie (tzn. „celkový režim myšlení a jednání“, s. 8–9). Třebaže autoři přiznávají, že zvažovali též jiné možnosti uspořádání antologie, zvolili nakonec vhodnou kombinaci tří hledisek: 1) hlediska historického, které respektuje chronologii, s jakou se kulturně materialistické myšlení etablovalo a vyvíjelo („zakladatelé“ a „pokračovatelé“); 2) hlediska konkrétních literárněteoretických směrů (nového historismu, kulturního materialismu); 3) hlediska tematického, rozdělujícího studie, ovšemže *cum grano salis*, na teoretické a historické. Pro čtenáře jsou dále informačně přínosné portréty jednotlivých autorů zastoupených v knize (opatřené i odkazy na sekundární literaturu), jež předcházejí každé přeložené studii a představují tak jakýsi její instruktivní prolog, vystihující jak historické, tak teoretické souvislosti představované koncepce.

První část („Cirkulace: Texty v obězích“), která nejlépe ilustruje název celé antologie, zahrnuje studie z pera Pierra Machereye, Raymonda Williamse, Pierra Bourdieua, Janice Radwayové a Stephena Greenblatta. Studie jsou orientovány většinou teoreticky nebo synchronně. Kapitola z knihy P. Machereye *Za teorii literární produkce* (1966) je přínosná přinejmenším z toho důvodu, že objasňuje pojem produkce, s nímž

autoři antologie nereflektovaně operovali ve shora citovaném výměru kulturně materialistického myšlení. Macherey přibližuje specifičnost literárního díla, která je dána jeho neredukovatelností („[n]elze je převést na to, čím není“, s. 116) a tím, že dílo je výsledkem specifické práce. (Na tomto místě se Machereyova definice tautologicky protáčí kolem své osy, když jednu zvláštnost, tj. zvláštnost produktu, vysvětluje odkazem na zvláštnost jinou, tj. zvláštnost podmínek jeho produkování.) Macherey chápe dílo jako řez. Dílo přesto není ve své autonomii nezávislé a vždy vstupuje do vztahu s jinými díly — neexistuje žádné „první dílo“, které by bylo „nevinné“. Naznačené teze mohou být podnětné v situaci redefinování umělecké autonomie, jež by směřovalo k historizaci této kategorie, a pro promyšlení vztahů mezi dílem (textem) a podmínkami jeho produkce a působení (recepce). Uvažujeme-li ještě o definici pojmu produkce, pak nelze než uvítat, že v této části antologie našla své místo stať Pierra Bourdieua „Formy kapitálu“ (1983, 1986). Ačkoli Bourdieuovo dílo není českému čtenáři zdaleka neznámé a leccos z něj bylo už přeloženo (naposledy soubor studií *Co se chce říct mluvením. Ekonomie jazykové směny*. Přel. Martin Pokorný. Praha : Karolinum, 2014), jeho sociologicky založená bádání a teoretické koncepce si nadále zasluhují systematickou pozornost, a to nejen překladatelskou. Bourdieu rozšířil pojem kapitálu na sféru sociální a kulturní směny. Tím se snažil dokázat a pojmově uchopit skutečnost, že také v neekonomických vztazích můžeme hovořit o zainteresovanosti. Jinými slovy, Bourdieu rozvíjí svou teorii na pozadí důsledné kritiky ekonomického redukcionismu, která se mimo jiné odráží v teoretikově argumentu, že různé formy kapitálu nelze beze zbytku vysvětlit jako transformaci kapitálu ekonomického. Dílo Janice Radwayové *Čtení milostného románu: Ženy, patriarchát a populární kultura* (1984), z něhož antologie zpřístupňuje kapitolu „Institucionální prostředí. Vydávání milostné beletrie“, patří ke kanonickým textům studií kultur (*cultural studies*). Autorka ve svém výzkumu o vydávání populárních „harlekýnek“ (tj. titulů z produkce nakladatelství Harlequin Enterprises) konstatuje, že způsob produkce a distribuce tohoto typu milostných románů mění celkové pojetí knihy. Knižní titul je vnímán nikoli jako materializovaná forma jedinečného díla, nýbrž se stává „nekonečně replikovatelnou podobou“ (s. 252). Snad by stálo za úvahu, nakolik inspirativní by byl podobný výzkum českého literárního trhu po roce 1989 právě z hlediska procesu komodifikace knihy a sledování proměn i účinnosti knižního marketingu. Studie s pozoruhodným názvem „Cirkulace společenské energie“ je vlastně kapitolou z knihy *Shakespeareovská vyjednávání. Oběh společenské energie v renesanční Anglii* (1988) klíčového představitele nového historismu Stephena Greenblatta (jeho některé texty byly obsaženy již v antologii Jonathana Boltana *Nový historismus / New historicism*. Brno : Host, 2007). Tak jako studie P. Machereye a P. Bourdieua přiblížili chápání produkce a její fungování, kapitola z Greenblattovy knihy zase osvětluje charakter vztahu mezi „textem“ a „kontextem“, a to na kulturním materiálu alžbětinské a jakubovské Anglie. Podle výstižné zkratky Richarda Müllera Greenblatt prostřednictvím pojmu „společenská energie“ propojuje „historiografickou reprezentaci lidského jednání s reálnými účinky praxí a předmětů vytvořených člověkem (včetně uměleckých děl)“ (s. 296, zvýraznil R. K.). Naznačený vztah mezi reprezentací (textem) a reálným efektem (sociálním kontextem) do určité míry univerzálně postihuje dynamiku, jež je předmětem zájmu bádání v rámci nového historismu — dynamiku, jíž se (metaforicky vyjádřeno) texty „prolamují“ do materiálního světa (o tom ještě zmínka níže). Jméno Raymonda

Williamse, které se v této části antologie pochopitelně rovněž objevuje (pochopitelně proto, že jej vzhledem k průkopnickému rázu autorova díla prostě nelze obejít), ponechme nyní záměrně stranou, ještě bude čas se k němu vrátit v kritičtější a méně popisné části recenze.

Jistě není příliš účelné věnovat se dále podrobnému výčtu a stručným charakteristikám všech studií, jež jsou v antologii obsaženy. Z druhé („Reprezentace: Texty v historii“) a třetí části („Ideologie: Texty v rozporech“) si proto v souladu se vstupními otázkami recenze povšimnu jen některých integrujících motivů a témat. Jak signalizuje její název, je druhá část tentokrát zaměřena historicky. Mohli bychom říci — s odkazem na knihu Catheriny Gallagherové a Stephena Greenblatta *Nový historismus v praxi* (2000) —, že texty C. Gallagherové a S. Greenblatta (tentokrát coby spoluautora), Catherine Belseyové, Marjorie Garberové a Johna Guilloryho představují kulturně materialistické myšlení v praxi — zastihují jej při analýze kulturních předmětů konkrétního historického období (což ostatně demonstrovaly i texty S. Greenblatta nebo J. Radwayové z předchozího oddílu). Typickým rysem těchto analýz, jak může čtenář již předpokládat, není důraz na imanentní dimenzi textu, nýbrž permanentní uchopování textu, jeho významového pohybu či dění, v kontaktu se společenským „vnějškem“, s danými praktikami, zvyklostmi nebo soudobými formami imaginace. Nejedná se přitom o žádnou sociologizaci výsledků interpretační práce. Jde naopak o místy velice subtilní analýzu, jejíž pohyb nejlépe určili Gallagherová a Greenblatt jakožto napětí mezi „čtením ve shodě“ a „čtením proti srsti“. Rozpory v textu (v případě jejich společné studie „Trhlina ve zdi“ běží o vizuální texty van Gentovy oltářní malby a Ucellovy predely) vedou k odhalování hlubších významů a principů jejich společenského působení, onoho „prolamování“ do mimotextového: „Aporie nejsou místy, v nichž formy odkazují pouze samy na sebe, nýbrž spíše trhlinami, z nichž energie, touha a reprezentace proudí do okolního světa“ (s. 375).

Studie tvořící třetí oddíl knihy prozkoumávají rozpory textu z odlišného zorného úhlu, totiž z pohledu ekonomie ideologických diskurzů, politiky, diskurzivních konstruktů genderu a minorit. Za základní motiv můžeme určit sledování produktivních paradoxů — produktivních jednak ve smyslu tvorby (textů, uměleckých artefaktů, ale i identit), jednak ve smyslu diskurzivních a společenských praktik (fascinace, vylučování, legitimizování forem diskriminace apod.). Čtenářsky poutavá je kapitola „Město. Stoka, pohled a znečišťující dotek“ z knihy Petera Stallybrasse a Allona Whita *Politika a poetika transgrese* (1986), netradiční pohled na sociální dějiny Londýna 19. století (citovaným pramenem je tu mimo jiné Engelsův spis *Postavení dělnické třídy v Anglii* [1845]). Oba autoři na základě detailního rozboru dobových písemně fixovaných reprezentací nacházejí nečekané strukturní paralely (homologie) mezi oddělováním městského prostoru na „lepší“ (bohatší a čistý) a „horší“ (chudý a špinavý) a buržoazním konstruktem těla, na němž to „horší“ („dole“) musí zůstat skryto. Ideologie — v tomto případě ideologie buržoazní třídy předminulého století — slouží k zakrývání rozporů a může působit jako jakési společenské sedativum. K podobným závěrům dochází Slavoj Žižek v textu „Přízrak ideologie“, když rozlišuje mezi iluzí a ideologií. Ideologický postoj není automaticky iluzivním; může být objektivně pravdivý (politicky adekvátní). Jeho ideologičnost pramení z neuvědomování si antagonistické povahy skutečnosti, například ze zakrývání antagonismů pozdně kapitalistické společnosti.

Po tomto výběrovém nástinu obsahu antologie se vrátíme k dosud neprobíranému dílu Raymonda Williamse, pro pochopení kulturně materialistického myšlení bezpochyby klíčovému. Připojím několik kritických poznámek především k úvodní studii Richarda Müllera a nastíním jednu z možností efektivního čtení antologie. Rád bych předeslal, že následující kritika v žádném případě nemá být zpochybněním značného významu recenzované knihy, nechce napadat jádro její koncepce. Chci jen poukázat na určité deficity manifestované skrytou diskurzivní strategií, která se právě v Müllerově studii objevuje a která bohužel vytvořila (autory pochopitelně nepřiznané a v důsledcích ani nerefektované) teoretické mantinely nebo limity.

Williams je v antologii zastoupen úryvkem ze třetí části zásadní knihy *Marxismus a literatura* (1977). Velšský teoretik zde otevírá problém rozrůzněnosti psaní, procesů specializace a ohraničování literatury coby konstruktů buržoazní společnosti. Tento text je pozoruhodný mimo jiné i pro svou kritiku strukturalistického pojetí estetické funkce u Jana Mukařovského. Williams cituje práci *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty* (1936), již nelichotivě považuje za „poslední fázi rozkladu specializujících a regulujících kategorií buržoazní estetické teorie“ (s. 171). Vydělování umění jako specifické kategorie má podle Williamse zřetelně ideologickou funkci: má vyvázat umění z norem zbožní produkce, v krajním případě oddělit umění od společenských procesů vůbec. Mukařovský prý tuto tradici specializace a ohraničování literatury rozbíjí zevnitř tím, že namísto oblasti estetična mluví o (dominantní) estetické funkci, avšak současně jsou tyto samostatné kategorie v Mukařovského díle „takřka zoufale obhajovány“ (s. 172). V další argumentaci Williams svévolně nahrazuje pojem funkce pojmem situace — která je proměnlivá a prostupují se v ní různá fakta, záměry a účinky —, a tím si svůj útok na strukturalistickou teorii usnadňuje. To nicméně nijak nezpochybňuje Williamsovu teoretickou invenci, jež by v zemi honosící se tradicí strukturalistického myšlení měla být konečně recipována a adekvátně zhodnocena, nikoli ignorována nebo jakkoli bagatelizována. A jsme u slibované možnosti efektivního čtení představované antologie, čtení polemického: knihu je možno vnímat jako silný protihlas zprostředkovávající odlišnou tradici literární a kulturněteoretického myšlení, jež neomílá donekonečna fráze o specifičnosti či autonomii umění, aniž by si kladla otázky po povaze obou zaklínaných kategorií, po historických, ideologických i socioekonomických podmínkách jejich vzniku a fungování. Zároveň je nám zprostředkována tradice, přesněji její reprezentativní výsek, která reflektuje reálné podmínky i reálné účinky literatury a neuniká k pansémiotickým koncepcím a nepřevádí veškerou materiální skutečnost na logiku diskurzivního dění. V tomto ohledu se jako závažná jeví následující zcela nenápadná formulace Raymonda Williamse: „Literární teorii nelze oddělit od teorie kultury, může však být rozlišena v jejím rámci. To je hlavní problém, který stojí před každou sociální teorií kultury“ (s. 162).

Tím se dostáváme k jednomu ze dvou problémů posuzované antologie, které se týkají výkladových postupů užitých v rozsáhlé, ale hutné vstupní studii Richarda Müllera „Obměny kultura ohyby materiality. K myšlení kulturního materialismu a nového historismu“ (s. 17–108). Uvědomuji si, jak obtížné je nalézt a formulovat integrační moment nebo množinu integračních momentů — ono v úvodu recenze zmíněné „cosi“, co texty v předkládané knize spojuje, pokud tím nemáme na mysli něco tak přízemně materiálního, jako je (bohužel pouze lepená) vazba této robustní publikace. Navrhuji považovat za jednotící prvek kulturně materialistického myšlení kri-

tiku literárněvědného idealismu. Dovolme si tuto ironicky archaizující terminologickou intervencí s odkazem na *Německou ideologii*. Marx a Engels v úvodu svého spisu přibližují údajně ideologický ráz tehdejší (1845–1846) německé filozofie. Myslitelé neprováděli podle Marxe a Engelse kritiku Hegelova systému, nýbrž si „bezpečně“ vybírali ten či onen aspekt, postup, pojem nebo kategorii. Nedospěli nakonec ke kritice Hegelova systému, ale vstupovali do střetů partikulárních interpretací. Ideologičnost záleží v uzavřenosti takovéto kritiky, v její omezenosti a neschopnosti radikální sebereflexe. Jak Marx a Engels uvádějí: „Ani jednoho z těchto filozofů nenapadlo zeptat se, jak souvisí německá filozofie s německou skutečností, jak souvisí jejich kritika s jejich vlastním materiálním prostředím“ (Marx, Karel — Engels, Bedřich. „Německá ideologie“. In titíž. *Spisy*, sv. 3, red. Mojmír Hrbek a Oldřich Vyhnařík. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1958, s. 34). Kulturně materialistické myšlení o literatuře bychom tedy mohli chápat jako snahu o hledání takových teoretických přístupů a metodologických koncepcí, jakkoli navzájem odlišných, jež dokážou vidět, analyzovat a interpretovat materiální podmínky produkce, cirkulace a recepce literatury v nejširším slova smyslu. Takové přístupy ovšem neobsahují jen jistou koncepci literatury, nýbrž — a to je důležité — také jistou *koncepci kultury a sociální skutečnosti*. Řečené koncepce kultury a sociální skutečnosti nemusejí být explicitně formulovány, ani nemusejí být (přísně vzato) dostatečně sociologicky nebo ekonomicky relevantní, jsou však povětšinou v textech obsaženy. Jedině z tohoto pohledu je pak vhodné hovořit o přímé nebo nepřímé politické angažovanosti dotčených textů (která ovšem nemá nic společného s primitivní ideologickou instrukcí). Problémem Müllerovy jinak výtečné studie je právě skutečnost, že tento po mém soudu podstatný aspekt kulturně materialistického myšlení není nastolen jako možná jednotící perspektiva a zůstává roztroušen v podobě dílčích charakteristik jednotlivých autorů (zejména Williamse, jemuž Müller právem věnuje zdaleka největší pozornost). Přitom je nutné dodat, že ani tento aspekt není ahistoricky konstantní, že se naopak proměňuje, posiluje nebo oslabuje, v závislosti na společenských podmínkách (opět v nejširším slova smyslu) ovlivňujících vývoj teoretických koncepcí. Raymond Williams na to ostatně upozorňuje hned v úvodu své knihy *Marxismus a literatura*, když říká, že byla psána v čase radikální změny, kdy se marxismus etabloval jako legitimní teorie, a že sama kniha je součástí této změny (srov. Williams, Raymond. *Marxism and Literature*. London : Oxford University Press, 1977, s. 1). Nastolení naznačené jednotící perspektivy by zároveň otevřelo dveře zhodnocení širšího teoretického kontextu — chybí zde například zmínka o Adornovi a Frankfurtské škole a především sám marxismus je tu zbytečně plaše obcházen. Přitom je třeba zdůraznit, že o koncepci kultury a sociální skutečnosti je korektní hovořit v plurále, což odpovídá rozrůzněnosti kulturně materialistických koncepcí a zabraňuje to i záměně integrujícího momentu s redukcující direktivou.

Za druhý problém můžeme považovat diskurzivní strategii, která je v Müllerově studii na některých místech, počínaje prvními odstavci, přítomna. Je smutné a skutečně to vypovídá o anachronickém postavení českého literárněvědného myšlení, když ještě v současnosti má badatel potřebu začít svou studii o kulturně materialistických koncepcích touto větou, bohužel pravdivou: „Netřeba, myslím, podrobněji dokládat, že materialistické přístupy ke zkoumání literárních a kulturních fenoménů vyvolávají v českém prostředí, a to nejen vědeckém, nedůvěru“ (s. 17). Pochopitelně,

že to nic nevyprovídá o povaze uvedených metodologií, nicméně velmi mnoho to vyprovídá právě o českém prostředí, především vědeckém. Neustálé žehráni na ideologickou dominanci takzvaného marxismu-leninismu je čtvrtstoletí po jejím konci vyložene tragikomické a svědčí o intelektuální pohodlnosti, jejímž flagrantním projevem je jednoduchý předsudek. Zahájit tedy úvahu obhajobou materialismu je sice v kontextu „dlouhého postkomunismu“ logické, ale myslím, že skutečným krokem vpřed by bylo tuto logiku konečně opustit a zanechat ji daleko za sebou. Pisatel se tak totiž dobrovolně staví do defenzivní pozice, která je předem nevýhodná. Bohužel, Müller v tomto duchu pokračuje i v poznámce pod čarou na straně 19–20, když zmiňuje Williamsův jazyk: teoretikovu kritiku povýšeného intelektuáliství Müller okamžitě přiřadí k lidově demokratickému diskurzu padesátých let. Tyto kulturní, jazykové a ideologické konotace se skutečně mohou nabízet a také se přímo vnučují, ovšem to nijak nesouvisí s Williamsovým jazykem, nýbrž s naším historickým traumatem a jeho ideologickou instrumentalizací po roce 1989. Nevidím tedy důvod, proč jej argumentačně využívat a hovořit o nepřeložitelnosti Williamsova jazyka. Přísně vzato je každý diskurz v podstatě nepřeložitelný, marxistický v tomto směru nepředstavuje žádnou výjimku. Proč by Williamsova zmínka o proletářském původu měla v českém prostředí budít rozpaky? Jedině proto, že pojem „proletariát“ není schopno vnímat neutrálně, analyticky. Pokud by tomu tak bylo, pak by český vědecký diskurz nebyl teoretický, nýbrž striktně ideologický, což by bylo — upřímně řečeno — docela nelichotivé zjištění.

Ještě si neodpustím jednu kritickou poznámku, byť tentokrát spíše okrajovou. Týká se opět Williamse a jeho pojetí kultury. Richard Müller správně připomíná, že podle Williamse nemá kultura ve společnosti žádné výsadní postavení. Výborná je Müllerova mobilizace motivů z Williamsovy biografie: Williams byl konfrontován s elitářským pojetím kultury jako autonomní „nejvyšší hodnoty“, s nímž se coby student z velšské „periferie“ setkal v Cambridge. Název jeho studie „Kultura je obyčejná“ (1958) je v tomto ohledu nejen příznačný, ale přímo emblematický. Müller připomíná Macurovo — nematerialistické! — zkoumání specifík české kultury, jíž Vladimír Macura ve *Znamení zrodu* (1983, 1995) přiznává jistou konstrukční sílu. Česká kultura národního obrození podle Macury, jehož Müller souhlasně parafrázuje, sama konstruovala dosud neexistující české národní publikum, jako by „předbíhala dějiny“. Müllerovo odvolávání se na Macurovu koncepci nedokazuje zvláštnost české kultury, ale spíše zvláštnost Macurovy koncepce. Macura přeceňuje ludický princip kultury a nevěnuje dostatečnou pozornost socioekonomickým předpokladům vzniku jejích moderních forem (ty naopak soustavně a v komparativním záběru sleduje „český Eric Hobsbawm“ Miroslav Hroch kupříkladu v knize *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních národů*. Praha : SLON, 2009, zejm. s. 80–129).

Nezbývá než zopakovat, že výhrady a kritické připomínky uvedené především na adresu jinak pozoruhodné studie Richarda Müllera nemohou nijak snížit význam této průkopnické práce. *Texty v oběhu* spolu s již vzpomínaným titulem *Nový historicismus / New historicism* Jonathana Boltona a překlady autorů, jako je Pierre Bourdieu, jasně dokládají, že pokud jde o kulturně materialistické myšlení, jsme v české kotlině zatím ve fázi recepcce. Na konkrétní aplikace, natož původní teoretické koncepce si zřejmě budeme muset počkat.